

تعیین وزن و رابطه بین شاخص‌های حکمرانی خوب در ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۵/۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۹/۱۸

جعفر محمودی*

محمدحسین رونقی**

مرضیه رونقی***

چکیده

حکمرانی خوب، اعمال قدرت اقتصادی، سیاسی و اداری به نحو پاسخ‌گو و اثربخش است. شاخص‌های حکمرانی خوب با توجه به شرایط و اطلاعات هر جامعه وزن و ارتباط متفاوتی دارد. این پژوهش از نوع توصیفی پیمایشی است و با هدف محاسبه ضرایب و وزن هر یک از شاخص‌های حکمرانی خوب در ایران و شناسایی روابط علی بین این شاخص‌ها انجام شده است. از جمله نتایج پژوهش می‌توان به وزن بالای شاخص‌های پاسخ‌گویی، حق اظهار نظر و عدالت اجتماعی نسبت به دیگر شاخص‌های حکمرانی خوب اشاره کرد. همچنین، سه شاخص کیفیت قوانین، قانون‌مداری و حق اظهار نظر، دارای بیشترین تأثیر بر دیگر شاخص‌ها می‌باشند.

کلیدواژه‌ها: حکمرانی خوب، پاسخ‌گویی، کیفیت قوانین، عدالت اجتماعی، ثبات سیاسی.

jafarmahmd@gmail.com

mh_ronaghi@yahoo.com

iyehronghi@yahoo.com

* استادیار دانشگاه امام حسین (ع)

** دانشجوی دکترای مدیریت فناوری اطلاعات دانشگاه تهران

*** کارشناسی ارشد اقتصاد از دانشگاه شیراز

فصلنامه مطالعات راهبردی • سال شانزدهم • شماره چهارم • زمستان ۱۳۹۲ • شماره مسلسل ۶۲

مقدمه

حکمرانی خوب^۱ در مؤلفه‌هایی چون سیاست‌گذاری شفاف، نظام اداری حرفه‌ای، پاسخ‌گویی حکومت در قبال اقدامات و جامعه مدنی قدرتمند نمود پیدا می‌کند (Kardos, 2012: 1167). حکمرانی خوب نیازمند سازوکارهایی است که از طریق آن، شهروندان به طور عادی بتوانند در فرایند سیاست‌گذاری مشارکت نمایند. هر اندازه فرایند سیاست‌گذاری فراگیرتر باشد، سیاست‌ها، قوانین و رویه‌های اداری حاصله از چنین فرایندی، قابل‌اجراتر و مسئولانه‌تر خواهد بود (Knoll & Zloczysti, 2011: 902).

مطابق تعریف بانک جهانی^۲، کشورهای عضو باید به بهبود سازوکارهای تخصیص منابع، فرایندهای تدوین، انتخاب و اجرای خط مشی‌ها و روابط بین شهروندان و حکومت پردازند (World Bank Institute, 2012). امروزه، شاخص حکمرانی سایر کشورها توسط برخی مجامع بین‌المللی همچون بانک جهانی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و بر اساس امتیازهای هر کشور، رتبه آنها محاسبه می‌شود (Kaufmann et al., 2010).

برای کسب امتیاز بهتر و ارتقای جایگاه رتبه‌بندی باید برنامه‌ریزی بلندمدتی برای بهبود هر یک از شاخص‌های حکمرانی خوب داشت. برای برنامه‌ریزی باید ابتدا نحوه تأثیرگذاری شاخص‌ها بر یکدیگر و تقدم و تأخر آنها مشخص گردد (Heeks & Mathisen, 2012: 534). از طرف دیگر، بانک جهانی برای محاسبه امتیاز حکمرانی خوب هر کشور وزن‌هایی را به هر یک از شاخص‌ها به طور یکسان اختصاص می‌دهد. وزن هر یک از شاخص‌ها بر اساس بستری اقتصادی، سیاسی و اجتماعی هر جامعه می‌تواند متفاوت باشد (Lockwood, 2010: 556). بر همین اساس، این پژوهش با دو هدف عمده، یکی تعیین روابط علیت بین شاخص‌های حکمرانی خوب در ایران و دیگری تعیین وزن و ضریب هر یک از شاخص‌ها انجام شده است. مسئله اصلی پژوهش، شناسایی روابط بین شاخص‌های حکمرانی خوب بر اساس آمار ایران و تعیین وزن شاخص‌های حکمرانی خوب در جامعه ایران می‌باشد.

---

1. Good Governance
2. World Bank

الف. حکمرانی خوب

حکمرانی خوب یا مطلوب در سه دهه اخیر به طور چشم‌گیری مورد توجه محققان حوزه‌های مختلف قرار گرفته است. حکمرانی خوب، در اتخاذ سیاست‌های پیش‌بینی‌شده، آشکار و صریح دولت (که نشان‌دهنده شفافیت فعالیت‌های دولت است)؛ بوروکراسی شفاف؛ پاسخ‌گویی دستگاه‌های اجرایی در قبال فعالیت‌های خود؛ مشارکت فعال مردم در امور اجتماعی و سیاسی و نیز برابری همه افراد در برابر قانون، تبلور می‌یابد. حکمرانی خوب از سه جزء یا نهاد اصلی شامل دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی تشکیل شده است (Kardos, 2012: 1168).

هر یک از سه بخش حکمرانی خوب نهادهای جزئی‌تر مخصوص به خود دارند که وظایف مشخصی را بر عهده دارند. برخی از وظایف دولت شامل برقراری حاکمیت قانون، تنظیم استانداردهای اقتصادی و اجتماعی، توسعه زیرساخت‌های اجتماعی و فیزیکی، برقراری عدالت و تأمین تور حمایت اجتماعی می‌شود. وظایف جامعه مدنی در برگیرنده سازمان‌دهی و آموزش جوامع محلی، بسیج گروه‌ها برای مشارکت در زندگی اجتماعی و اقتصادی، تسهیل تعاملات سیاسی و اجتماعی، پشتیبانی از اقدامات وحدت‌بخش و کارکردهای نظارتی می‌باشد. همچنین، بخش خصوصی موظف به ایجاد اشتغال و درآمد، تولید و تجارت، توسعه منابع انسانی و ارائه خدمات، تعیین و ارتقای دائمی استانداردها و هنجارهای شرکتی می‌باشد (Knoll & Zloczysti, 2011: 903).

مقوله حکمرانی خوب به دلیل اهمیت، مد نظر اغلب کشورها و حکومت‌ها می‌باشد. در همین راستا، بانک جهانی به عنوان نهاد بین‌المللی، هر ساله همه کشورها را بر اساس شاخص‌های حکمرانی خوب رتبه‌بندی می‌کند. بانک جهانی مقوله حکمرانی خوب را به دو دسته عمده پاسخ‌گویی و فراگیری تقسیم کرده است (World Bank Institute, 2012). پاسخ‌گویی، بخش عمومی و میزان دسترسی شهروندان به اطلاعات حکومت را ارزیابی می‌کند و می‌خواهد از این طریق رهبران و صاحب‌منصبان را پاسخ‌گو نگه دارد. معیار پاسخ‌گویی نیاز به شفافیت و امکان (ظرفیت) اعتراض نسبت به مدیرانی که انتخاب شده‌اند

و همچنین، سیاست‌ها و خدمات ارائه‌شده توسط آنها دارد. بنابراین، امکان اعتراض و وجود شفافیت، از الزامات پاسخ‌گویی هستند. در طرف دیگر فراگیری، قدرت قانونی حاکم را در حمایت از حقوق مالکیت، کارایی دیوان‌سالاری، کیفیت مقررات و کنترل فساد و رشوه‌گیری ارزیابی می‌کند. فراگیری بر اندیشه برابری تأکید می‌کند و به این معنی است که با هر کس به صورت مساوی رفتار شود و همه می‌توانند به صورت مساوی در دولت مشارکت داشته باشند. فراگیری، سازوکاری را برای تعریف و حمایت از حقوق مالکیت فراهم آورده و آن را از طریق حاکمیت قانون تضمین و حمایت می‌کند و بر این اساس، فرصت‌های برابر را برای دستیابی به خدمات ارائه‌شده توسط دولت فراهم می‌آورد. همچنین، شاخص فراگیری، عقاید و نظرات گروه‌های اجتماعی فقیر و حاشیه‌ای را در کانون فرایند سیاست‌گذاری قرار می‌دهد (Rudra & Sanyal, 2011: 3).

سازمان ملل نیز به عنوان نهاد بین‌المللی، در حوزه حکمرانی خوب فعالیت‌های متعددی انجام داده است. برنامه عمران سازمان ملل، حکمرانی خوب را در مدیریت امور عمومی بر اساس حاکمیت قانون، دستگاه قضایی کارآمد و عادلانه و مشارکت گسترده مردم در فرایند حکومت‌مداری می‌داند. به عبارت دیگر، هر قدر حاکمیت قانون، دستگاه قضایی کارآمدتر و عادلانه‌تر و میزان مشارکت در کشور بیشتر باشد، حکمرانی بهتر خواهد بود. اصولاً فقدان فساد و حکمرانی خوب، ارتباط تنگاتنگ دوطرفه دارند (UNDP, 2010).

یکی از دلایل اهمیت پرداختن به حکمرانی خوب، تأثیر آن بر کیفیت زندگی و رفاه افراد می‌باشد. بهبود هر یک از مؤلفه‌های حکمرانی از قبیل آزادی‌های مدنی، حتی در شرایطی که سایر عوامل اجتماعی-اقتصادی ثابت بمانند، مستقیماً کیفیت زندگی مردم کشور را ارتقا می‌دهد (Kardos, 2012: 1169). از این رو، حکمرانی را می‌توان یکی از نهادهای مستقیم برای بهزیستی مردم به شمار آورد. دلیل دیگر اهمیت حکمرانی خوب، رابطه آن با برخی شاخص‌های کلان جامعه است. به عنوان مثال، حکمرانی بد می‌تواند باعث کاهش نرخ رشد درآمد و سرمایه انسانی شود و سرعت به پایان رسیدن منابع طبیعی را افزایش دهد. این امر غالباً نتیجه حضور گروه‌های ذی‌نفوذ سیاست‌مداران و نخبگان است. به علاوه، در دولت‌های

با حکم‌رانی بد، شاهد مجموعه اختلال‌زایی از سیاست‌های اقتصادی و نهادی هستیم که بهره‌وری عوامل تولید، رشد اقتصادی و ریشه‌کنی فقر را کند می‌کنند. بنابراین، دولت کارآمد و پاکیزه، از طریق سازوکارهای پیچیده مستقیم و غیر مستقیم، عامل مهمی برای اجرا و پایداری سیاست‌های سالم اقتصادی و نهادی، توسعه سرمایه انسانی و ریشه‌کنی فقر است (Daines et al., 2010: 440).

ب. شاخص‌های حکم‌رانی خوب

نهادهای گوناگون و پژوهش‌گران مختلف، شاخص‌های متعددی برای حکم‌رانی خوب در سطح جامعه عنوان کرده‌اند. بانک جهانی شاخص‌های حکم‌رانی را به شش مؤلفه تقسیم کرده است (World Bank Institute, 2012):

۱. حق اظهار نظر و پاسخ‌گویی^۱

بدین مفهوم که مردم بتوانند دولت را در برابر آنچه بر مردم تأثیر می‌گذارد، مورد سؤال و بازخواست قرار دهد (World Bank Institute, 2012). این شاخص بیانگر مفهوم‌هایی مانند حقوق سیاسی، آزادی بیان و تجمعات سیاسی و اجتماعی، آزادی مطبوعات، میزان نمایندگی حاکمان از طبقه‌های اجتماعی، فرایندهای سیاسی در برگزاری انتخابات و مانند آنهاست (رزمی و صدیقی، ۱۳۹۱).

۲. ثبات سیاسی و مقابله با خشونت^۲

این شاخص به میزان ثبات رژیم حاکم و رهبران آن، درجه احتمال تداوم حیات مؤثر دولت و تداوم سیاست‌های جاری در صورت مرگ‌ومیر یا تغییر رهبران و دولت مردان فعلی می‌پردازد (World Bank Institute, 2012).

---

1. Voice & Accountability
2. Political Stability and Absence of Violence

۳. اثربخشی دولت^۱

بیانگر کارآمدی دولت در انجام وظایف محوله است که شامل مقولات ذهنی همچون کیفیت تهیه و تدارک خدمات عمومی یا کیفیت نظام اداری، صلاحیت و شایستگی کارگزاران و استقلال خدمات همگانی از فشارهای سیاسی می‌باشد (World Bank institute, 2012).

۴. کیفیت مقررات^۲

بر روی سیاست‌های ناسازگار با بازار تمرکز دارد (World Bank institute, 2012). سیاست‌هایی از قبیل کنترل قیمت‌ها، عدم نظارت کافی بر سیستم بانکی و همچنین، هزینه وضع قوانین برای محدودیت بیش از اندازه تجارت خارجی (Kaufmann et al., 2010).

۵. قانون‌مداری^۳

میزان احترام عملی که دولت‌مردان و شهروندان کشور برای نهادهایی قائل هستند که با هدف وضع و اجرای قانون و حل اختلاف ایجاد شده‌اند (World Bank institute, 2012).

۶. کنترل فساد^۴

به مفهوم جلوگیری از استفاده از قدرت و امکانات عمومی در جهت منافع شخصی می‌باشد (World Bank Institute, 2012). این شاخص مفهوم‌هایی مانند فساد در میان مقامات رسمی، اثربخشی تدبیرهای ضد فساد، تأثیر آن بر جذب سرمایه‌های خارجی، پرداخت اضافی یا رشوه برای گرفتن مجوزهای اقتصادی و مانند آنها را اندازه‌گیری می‌کند (Lockwood, 2010; 757). سازمان ملل معتقد است حکم‌رانی خوب تضمین‌کننده کمینه‌شدن فساد، احترام به نظر اقلیت‌ها و اقشار آسیب‌پذیر در انجام تصمیم‌گیری است و در قبال نیازهای کنونی و آینده جامعه مسئول است. بر این اساس، ۸ شاخص را معرفی می‌کند که عبارتند از (UNDP, 2010):

-
1. Government Effectiveness
  2. Regulatory Quality
  3. Rule of Law
  4. Control of Corruption

۱. مشارکت^۱

مشارکت سنگ بنای اصلی حکم‌رانی خوب است. مشارکت مردم می‌تواند به صورت مستقیم یا از طریق نهادهای مشروع واسط میان دولت و آنها یا نمایندگان منتخبشان باشد (UNDP, 2010). نکته مهم این است که ایجاد دموکراسی الزاماً به معنای دخیل ساختن توقعات و انتظارات اقشار آسیب‌پذیر در اتخاذ سیاست‌ها نیست، بلکه مشارکت باید سازماندهی شده باشد و از طریق ابزارهای تعریف‌شده محقق گردد (Daines et al., 2010: 441).

۲. حاکمیت قانون

حکم‌رانی خوب نیازمند چارچوب‌های قانونی بی‌طرفانه‌ای است که غیر مغرضانه اجرا شوند. باید حقوق بشر و در رأس آن حقوق اقلیت‌ها حفظ گردد. اجرای بی‌طرفانه قانون تنها با وجود سیستم قضایی مستقل و نیروی نظارتی سالم انجام‌پذیر است (UNDP, 2010).

۳. شفافیت^۲

شفافیت به معنای اتخاذ تصمیمات و اجرای آنها مطابق قوانین و مقررات است (UNDP, 2010). شفافیت به معنای دسترسی آزاد مردم به اطلاعاتی است که می‌تواند بر زندگی آنها تأثیرگذار باشد. در این راستا باید اطلاعات کافی تهیه گردد و به صورت قابل فهم در اختیار عموم قرار داده شود (Elahi, 2009: 1169).

۴. مسئولیت‌پذیری

در حکم‌رانی خوب، سازمان‌ها و نهادها باید در خدمت ذی‌نفعان باشند و در قبال وظایف محوله مسوول باشند (UNDP, 2010). هر مشکل یا بحران در سطح جامعه می‌بایست توسط سازمان و بخش مربوطه مدیریت شود و هیچ معضلی وجود نداشته باشد که کسی خود را در

قبال آن مسئول نداند. فرافکنی و توهم توطئه از جمله مواردی هستند که همواره برای فرار از مسئولیت‌پذیری به کار گرفته شده‌اند (Gradestin, 2008; 510).

۵. اجماع‌محوری^۱

در سطح جامعه، کنش‌گران زیادی با نظرات مختلف حضور دارند. حکم‌رانی خوب می‌بایست منافع متفاوت گروه‌های گوناگون را با دستیابی به اجماع گسترده فراهم نماید (UNDP, 2010). تصمیم‌گیری مبتنی بر اجماع فرایندی است که در آن قدرت شخصی و کنترل اطلاعات تابع بحث باز و صادقانه پیرامون موضوعات است. اجماع‌محوری نیازمند درک درست از دورنمای توسعه انسانی پایدار و شیوه رسیدن به اهداف در آن است (UN-HABITAT, 2006).

۶. عدالت^۲

رفاه و سلامت در جامعه زمانی به وجود می‌آید که تمام اعضای آن احساس کنند در جریان تحولات آن قرار دارند و به نوعی خود را عضو تأثیرگذار پندارند (UNDP, 2010). عدالت تنها با ایجاد فرصت برای اقشار آسیب‌پذیر برای بهبود وضعیت رفاه و آسایش خود میسر نمی‌شود (Gradestin, 2008: 509).

۷. حق اظهار نظر^۳

حق اظهار نظر شهروندان نیاز کلیدی برای حکم‌رانی خوب در سطح جامعه به شمار می‌رود. نه تنها نهادهای دولتی، بلکه بخش خصوصی و سازمان‌های غیر انتفاعی و غیر دولتی نیز باید به ذی‌نفعان خود اجازه بیان درخواست‌ها و نظراتشان را بدهند (UNDP, 2010). حق اظهار نظر به معنای آن است که در مقابل نظرات بیان‌شده، مقام‌های دارای قدرت و مجریان نیز باید پاسخ‌گو باشند. اینکه پاسخ‌گویی از طرف چه کسی و به چه فردی است، بر حسب نوع

---

1. Consensus
2. Justice
3. Voice

تصمیمات و فعالیت‌های سازمان‌ها و افراد متغیر است. هر سازمانی در قبال کسانی که به وسیله کارهای انجام‌شده توسط سازمان تأثیر می‌پذیرند، پاسخ‌گوست (Elahi, 2009: 1170).

۸. کارآیی و اثربخشی^۱

حکم‌رانی خوب به معنای آن است که فرایندها و نهادها در راستای نیاز جامعه عمل کنند و بهترین استفاده را از منابع بنمایند (UNDP, 2010). مفهوم کارآیی در زمینه حکم‌رانی خوب در برگیرنده استفاده صحیح از منابع طبیعی در جهت توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست نیز هست و فقط به معنای فنی کارآیی نیست (UN-HABITAT, 2006).

شاخص‌های ارائه‌شده توسط بانک جهانی و سازمان ملل، تا حدودی هم‌پوشانی دارند و شاخص‌هایی مانند حق اظهار نظر، حاکمیت قانون و اثربخشی دولت، در هر دو مورد وجود دارد.

در این پژوهش، مطالعات انجام‌شده در ده سال گذشته، چه داخلی و چه خارجی که در آنها از شاخص‌های حکم‌رانی خوب استفاده شده بود، مورد بررسی قرار گرفت. در اغلب پژوهش‌ها از شاخص‌های بانک جهانی و سازمان ملل به عنوان دو مرجع اصلی در محاسبه و رتبه‌بندی شاخص‌های حکم‌رانی در جهان استفاده شده بود، اما سازمان‌های دیگری نیز در سطح جهان اطلاعات مربوط به شاخص‌های حکم‌رانی و شاخص‌های مرتبط با آنها را جمع‌آوری و محاسبه می‌کنند. در جدول ۱، به تعدادی از آنها اشاره شده است.

جدول ۱. اطلاعات مؤسسات محاسبه‌کننده شاخص‌های مرتبط با حکم‌رانی خوب

کشور تحت پوشش	شاخص‌های مورد مطالعه	مرجع اطلاعات
۱۹۳	حقوق سیاسی و آزادی مدنی	www.freedomhouse.org
۱۶۱	توجه دولت‌ها به توسعه انسانی	www.humanrightsdata.com
۱۸۰	شاخص فساد در ۱۸ حوزه مختلف	www.transparency.org
۱۳۱	شاخص رقابتی رشد	www.weforum.org
۱۵۰	شاخص حقوق بشر و مبارزه با خشونت	www.humanrights.dk
۱۶۱	آزادی اقتصادی	www.heritage.org
۲۳۴	محدودیت سیاسی برای تغییر وضع موجود	http://www-management.wharton.upenn.edu/henisz
۱۶۰	ویژگی‌های رژیم‌های سیاسی	/www.cidcm.umd.edu/inscr
۱۶۹	آزادی مطبوعات و رسانه‌ها	http://www.rsf.org/article

(Maurseth, 2011)

بعد از مطالعه پژوهش‌های پیشین، تعداد ۲۳ شاخص برای حکم‌رانی خوب شناسایی شد. با استفاده از روش تحلیل محتوای کمی مشخص گردید ۹ شاخص دارای بیشترین استناد در مقاله‌های مورد مطالعه بوده است. علاوه بر شاخص بیشترین استناد، از اطلاعات مقاله‌های استفاده شد که ضریب تأثیر بالایی در ISI و ISC به عنوان دو مرجع رسمی خارجی و داخلی برخوردار بودند. به همین لحاظ، این ۹ شاخص به عنوان متغیرهای پژوهش انتخاب شدند. در جدول ۲، متغیرهای پژوهش و برخی از منابع استناد داده‌شده به آنها نشان داده شده است.

جدول ۲. متغیرهای پژوهش

شاخص‌ها	پارامتر	منابع استناد داده‌شده
شفافیت	C ₁	(Un-Habitat, 2006) (Gradestin, 2008) (Elahi, 2009)
پاسخ‌گویی	C ₂	(بشیری و شقاقی شهری، ۱۳۹۰) (مهرآرا و اسدیان، ۱۳۸۸) (کمپجانی و سلاطین، ۱۳۸۹) (سحابی و دیگران، ۱۳۹۲) (سامتی و دیگران، ۱۳۹۰) (Singh & Karn, 2012) (Rudra & Sanyal, 2011) (Knoll & Zloczynski, 2011) (دانایی‌فرد و دیگران، ۱۳۹۱)
کنترل فساد	C ₃	(Kaufmann et al., 2010) (Singh & Karn, 2012) (Elahi, 2009) (بشیری و شقاقی شهری، ۱۳۹۰) (سامتی و دیگران، ۱۳۹۰) (مهرآرا و اسدیان، ۱۳۸۸) (Knoll & Zloczynski, 2011) (دانایی‌فرد و دیگران، ۱۳۹۱)
اثربخشی دولت	C ₄	(Kaufmann et al., 2010) (Singh & Karn, 2012) (Rudra & Sanyal, 2011) (بشیری و شقاقی شهری، ۱۳۹۰) (سامتی و دیگران، ۱۳۹۰) (سحابی و دیگران، ۱۳۹۲) (مهرآرا و اسدیان، ۱۳۸۸) (Knoll & Zloczynski, 2011) (دانایی‌فرد و دیگران، ۱۳۹۱)
کیفیت قوانین	C ₅	(Kaufmann et al., 2010) (Gradestin, 2008) (Rudra & Sanyal, 2011) (بشیری و شقاقی شهری، ۱۳۹۰) (سامتی و دیگران، ۱۳۹۰) (سحابی و دیگران، ۱۳۹۲) (مهرآرا و اسدیان، ۱۳۸۸) (Knoll & Zloczynski, 2011) (دانایی‌فرد و دیگران، ۱۳۹۱)
ثبات سیاسی	C ₆	(Kaufmann et al., 2010) (Un-Habitat, 2006) (Singh & Karn, 2012) (بشیری و شقاقی شهری، ۱۳۹۰) (سامتی و دیگران، ۱۳۹۰) (سحابی و دیگران، ۱۳۹۲) (مهرآرا و اسدیان، ۱۳۸۸) (دانایی‌فرد و دیگران، ۱۳۹۱) (سردارنیا و دیگران، ۱۳۸۹)
قانون‌مداری	C ₇	(Kaufmann et al., 2010) (Singh & Karn, 2012) (Elahi, 2009) (بشیری و شقاقی شهری، ۱۳۹۰) (سامتی و دیگران، ۱۳۹۰) (سحابی و دیگران، ۱۳۹۲) (مهرآرا و اسدیان، ۱۳۸۸) (دانایی‌فرد و دیگران، ۱۳۹۱)
حق اظهار نظر	C ₈	(Un-Habitat, 2006) (Elahi, 2009) (Rudra & Sanyal, 2011)
عدالت اجتماعی	C ₉	(Un-Habitat, 2006) (Gradestin, 2008) (Elahi, 2009) (سردارنیا و دیگران، ۱۳۸۹)

در راستای اهداف پژوهش و ژرف‌کاوی رابطه علیت بین این شاخص‌ها، فرضیه‌های پژوهش تدوین شدند. به دلیل ارزیابی رابطه دوطرفه علی و معلولی، تعداد ۷۲ فرضیه تدوین شد که به دلیل جلوگیری از تکرار، به طور نمونه، ۸ فرضیه علی مربوط به شاخص پاسخ‌گویی ارائه شده و بقیه فرضیه‌ها در قسمت تحلیل مورد آزمون قرار گرفتند.

- فرضیه اول: شفافیت باعث ایجاد پاسخ‌گویی در حکم‌رانی خوب می‌شود.
- فرضیه دوم: کنترل فساد باعث ایجاد پاسخ‌گویی در حکم‌رانی خوب می‌شود.
- فرضیه سوم: اثربخشی دولت باعث ایجاد پاسخ‌گویی در حکم‌رانی خوب می‌شود.
- فرضیه چهارم: کیفیت قوانین باعث ایجاد پاسخ‌گویی در حکم‌رانی خوب می‌شود.
- فرضیه پنجم: ثبات سیاسی باعث ایجاد پاسخ‌گویی در حکم‌رانی خوب می‌شود.
- فرضیه ششم: قانون‌مداری باعث ایجاد پاسخ‌گویی در حکم‌رانی خوب می‌شود.
- فرضیه هفتم: حق اظهار نظر باعث ایجاد پاسخ‌گویی در حکم‌رانی خوب می‌شود.
- فرضیه هشتم: عدالت اجتماعی باعث ایجاد پاسخ‌گویی در حکم‌رانی خوب می‌شود.

ج. پیشینه پژوهش

در ایران پژوهشی که ارتباط بین شاخص‌های حکم‌رانی خوب را ارزیابی کرده باشد، یافت نشد و از این لحاظ موضوع پژوهش نوآوری دارد، اما برخی از پژوهش‌هایی که مرتبط با این موضوع هستند، در ادامه به آنها اشاره می‌شود:

در پژوهش سجابی و دیگران (۱۳۹۲)، اثر اندازه دولت و حکم‌رانی خوب بر توسعه مالی با استفاده از داده‌های آماری ۷۶ کشور در حال توسعه و توسعه‌یافته برای دوره زمانی ۱۹۹۴-۲۰۱۱ بررسی شده است. این پژوهش از نوع تحلیلی-توصیفی می‌باشد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد نرخ تورم بیشترین تأثیر را بر توسعه بخش مالی در کشورهای در حال توسعه دارد. همچنین، اندازه دولت تأثیر منفی و حکم‌رانی خوب تأثیر مثبت بر توسعه بخش مالی کشورهای مورد مطالعه دارد (سجابی و دیگران، ۱۳۹۲). نتایج این پژوهش در سطح کلان قابل اتکا می‌باشد، اما رویکرد ملی در این پژوهش نادیده گرفته شده است.

پژوهش مقیمی و اردکانی (۱۳۹۰)، با هدف بررسی شاخص‌های حکمرانی خوب و تأثیر استقرار دولت الکترونیک بر شاخص‌های حکمرانی در سازمان‌های دولتی انجام شده است. پژوهش از نوع پیمایشی می‌باشد. در این پژوهش، ۲۰۰ پرسش‌نامه به طور تصادفی بین مدیران و کارشناسان هفت سازمان دولتی استان یزد توزیع شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد استقرار دولت الکترونیک به ارتقای پاسخ‌گویی، اثربخشی نقش‌ها و وظایف، ظرفیت‌سازی، شفاف‌سازی، نتیجه‌گرایی و ارتقای ارزش‌ها به عنوان شاخص‌های حکمرانی خوب منجر می‌شود (مقیمی و اردکانی، ۱۳۹۰). این پژوهش در زمان نگارش، در زمینه بررسی شاخص‌های حکمرانی خوب در ایران پیش‌رو بوده، اما تنها از اطلاعات افراد یک منطقه استفاده کرده است. از این رو، تعمیم‌پذیری نتایج آن قابل بحث می‌باشد.

پژوهش جاسبی و نفری (۱۳۸۸)، با هدف طراحی الگوی حکمرانی خوب بر پایه نظریه سیستم‌های باز انجام شده است. پژوهش از نوع پیمایشی توصیفی است. الگوی پیشنهادی با رهیافتی فرایندی - غایتمندانه، حکمرانی خوب را سیستمی متشکل از ویژگی‌های فرایندی (ابزاری) و غایتمندانه (ارزشی) در تمام حوزه‌های اداری، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی معرفی می‌نماید که می‌بایست انواع نهادهای نظام سیاسی بنا بر موقعیت هر کشور در ایجاد آن نقش ایفا نمایند (جاسبی و نفری، ۱۳۸۸). این پژوهش از لحاظ نظری و توصیفی نتایج قابل توجهی ارائه داده است.

پژوهش سینگه و کارن (۲۰۱۲) به بررسی چگونگی دستیابی به حکمرانی خوب از طریق فناوری اطلاعات و ارتباطات پرداخته است. از جمله نتایج این پژوهش می‌توان به ایجاد حق دسترسی اطلاعات از طریق فناوری اطلاعات و در نهایت، بهبود شاخص حکمرانی خوب اشاره کرد (Singh & Karn, 2012). نتایج این پژوهش به صورت نظری نکات به روز و جدیدی را ارائه داده که می‌تواند مبنای بسیاری از پژوهش‌های دیگر باشد.

نال و زلوکزیستی (۲۰۱۱) به تشریح شاخص‌های حکمرانی خوب از ابعاد مختلف پرداختند. دو مفهوم کیفیت حکمرانی خوب و بعد مشارکتی در حکمرانی خوب را به عنوان ابعاد جدید مطرح می‌کنند و معتقدند تعبیر و درک شاخص‌های حکمرانی خوب بر اساس هر منطقه مجزا می‌باشد (Knoll & Zloczynski, 2011).

کافمن و دیگران (۲۰۱۰) به چگونگی محاسبه شاخص‌های حکم‌رانی خوب توسط بانک جهانی پرداخته‌اند. آنها در این پژوهش زیرشاخص‌های مربوط به حوزه‌های شش‌گانه مد نظر بانک جهانی را معرفی و بیان می‌کنند که بانک جهانی اطلاعات مربوط به رتبه‌بندی حکم‌رانی را از سه حوزه بخش عمومی، خصوصی و انجمن‌های هر کشور جمع‌آوری می‌کند. این پژوهش فرمول‌های مورد استفاده بانک جهانی را به عنوان نهاد بین‌المللی معرفی می‌کند و ضرایب ثابتی برای هر شاخص مد نظر قرار می‌دهد (kaufmann et al., 2010).

توماس (۲۰۰۹) در پژوهش خود به بررسی چگونگی محاسبه شاخص حکم‌رانی خوب توسط بانک جهانی می‌پردازد. از جمله، این پژوهش نشان می‌دهد که دلیل رویکرد سیاسی که نسبت به جزییات حکم‌رانی خوب وجود دارد، رژیم‌های مختلف تعابیر گوناگونی از آن دارند و بر اساس جوامع و فرهنگ‌های گوناگون، صحت شاخص‌ها نیاز به تأیید دارد، اما در مورد کلیت مفهوم آن اجماع وجود دارد (Thomas, 2009). این نتیجه پژوهش که جوامع مختلف نیاز به بررسی منطقه‌ای در مورد شاخص‌های حکم‌رانی خوب دارند، نکته مهمی می‌باشد.

در پژوهش‌های مورد مطالعه، وزن شاخص‌های حکم‌رانی خوب بر اساس پیش‌فرض‌های بانک جهانی یا سازمان ملل و نه بر اساس منطقه و جامعه مشخص محاسبه شده است. در پژوهش پیش رو، وزن شاخص‌های حکم‌رانی خوب بر اساس نظر خبرگان جامعه ایران ارزیابی می‌شود و رابطه بین این شاخص‌ها در جامعه مذکور مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت که تا کنون، چنین پژوهشی با رویکردی ملی، انجام نشده است.

د. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش از نوع توصیفی پیمایشی است و با هدف محاسبه ضرایب و وزن هر یک از شاخص‌های حکم‌رانی خوب در ایران و شناسایی روابط بین این شاخص‌ها انجام شده است. در ابتدا، پژوهش‌های صورت‌گرفته در حوزه حکم‌رانی خوب مورد بررسی قرار گرفت و شاخص‌های متعددی برای حکم‌رانی خوب شناسایی شد. در این بین، ۹ شاخص که بیشترین استفاده و استناد در پژوهش‌های معتبر علمی را داشته‌اند با استفاده از روش تحلیل محتوای^۱ کمی

مشخص و به عنوان متغیرهای پژوهش معرفی شدند. روش تحلیل محتوا برای بررسی محتوای آشکار پیام‌های موجود در متن استفاده می‌شود که به صورت کیفی یا کمی به کار گرفته می‌شود. در روش کمی، پس از کدگذاری باید شمارش فراوانی‌ها یعنی تعداد هر کد در هر واحد تحلیل یا کل متن آغاز شود و فراوانی‌های محاسبه‌شده به صورت جدول ماتریس داده‌ها به صورت فراوانی، درصد و نظایر آن به نمایش درمی‌آید. با به دست آوردن تعداد فراوانی‌های هر رده می‌توان از سایر عملیات آماری مثل تعیین همبستگی بین رده‌ها، میزان و شدت آن و استفاده از مجذور کای و مانند آنها بهره جست. در این پژوهش، بر اساس میزان فراوانی، ضریب اهمیت هر شاخص مشخص گردید.

در ادامه، برای ارزیابی رابطه بین شاخص‌های حکم‌رانی خوب، فرضیه‌های آماری تدوین شدند. آمار ده سال گذشته از سال ۲۰۰۲-۲۰۱۲ نه شاخص حکم‌رانی خوب در ایران توسط بانک جهانی و سازمان ملل استخراج شد و پل داده‌ها تشکیل گردید. با استفاده از نرم‌افزار 8 EViews، پس از تست ایستایی داده‌ها با استفاده از آزمون دیکی فولر^۱، فرضیه‌های پژوهش با استفاده از تست علیت گرانجری^۲ و آزمون خودرگرسیون برداری^۳ در یک دوره شوک یکساله مورد آزمون قرار گرفتند. برای بررسی اثر هر شاخص حکم‌رانی خوب بر شاخص دیگر، بر اساس تحلیل‌های سری زمانی، وقتی می‌توان از روش‌های رگرسیون متداول استفاده کرد که سری‌های زمانی مربوطه ایستا باشند. دو آزمون دیکی- فولر و دیکی- فولر تکمیل‌شده، از رایج‌ترین و ساده‌ترین آزمون‌های تعیین درجه هم‌گرایی سری‌های ناپایا هستند (گجراتی، ۱۳۸۶).

برای بررسی رابطه بین متغیرها و میزان اثرگذاری آنها بر یکدیگر، از تست علیت گرانجری استفاده می‌شود. همچنین برای انجام دادن تست علیت در ابتدا نیاز به آزمون واریانس می‌باشد. از آزمون خودرگرسیون برداری واریانس می‌توان برای بررسی اثر شوک‌ها و نیز برای انجام شدن تست علیت گرانجری استفاده کرد (Price & Roman, 2011). الگوی خودرگرسیون برداری که بر مبنای غیر تئوریک بنا شده، ابزار خوبی برای پیش‌بینی روند متغیرهای اقتصادی سری‌های زمانی هستند و ابزارهای توابع عکس‌العمل ضربه پاسخ و تجزیه واریانس در تجزیه و تحلیل روابط بین متغیرها و

-
1. Dickey-Fuller test
  2. Granger cause test
  3. Vector Auto Regression (VAR)

تکانه‌های وارد کارایی بالایی دارند. در عین حال، برای تخمین واریانس ابتدا بایستی تعداد وقفه بهینه با استفاده از معیار شوارتز^۱ مشخص گردد. پس از تخمین آزمون واریانس نیاز به تفسیر ضرایب خودرگرسیون با استفاده از توابع واکنش آنی و تجزیه واریانس می‌باشد، به طوری که اگر خط صفر توسط منحنی‌ها در بر گرفته شود، نشان‌دهنده معنی‌دار نبودن اثر شوک باشد. برای بررسی اثر شوک وارد بر هر متغیر روی سایر متغیرها می‌توان آزمون تجزیه واریانس را انجام داد. در آخر، بعد از تخمین مدل خودرگرسیونی واریانس، تست علیت گرانجری انجام می‌شود تا رابطه علی متغیرها بررسی گردد (گجراتی، ۱۳۸۶).

با استفاده از تکنیک گلوله برفی، خبرگان حوزه حکمرانی خوب شناسایی شدند و تعداد ۱۳ نفر اعضای گروه خبرگان پژوهش را تشکیل دادند. گروه خبرگان پژوهش شامل ۹ نفر استاد دانشگاه‌های مطرح کشور دارای تألیف با موضوع حکمرانی خوب و حکمرانی الکترونیک و ۴ نفر از افراد دارای پست‌های مدیریت عالی دولتی هستند. پرسش‌نامه‌ای بر اساس مقادیر فازی و به منظور مشخص نمودن وزن هر یک از نه شاخص تدوین و بین گروه خبرگان توزیع شد و ظرف چهارده روز پرسش‌نامه‌ها جمع‌آوری شد و با استفاده از تکنیک تحلیل سلسله‌مراتبی فازی^۲، وزن و ضریب هر شاخص محاسبه گردید. در تحلیل سلسله‌مراتبی فازی، برای مشخص کردن اولویت و میزان اهمیت شاخص‌ها نسبت به یکدیگر، از اعداد فازی استفاده شده است. در این روش، به دلیل مقادیر غیر دقیق فازی نتایج به واقعیت نزدیک‌تر است. در جدول ۳، مقدار کمی متناظر با هر گزینه زبانی نمایش داده شده است (اکبری و مهرگان، ۱۳۸۶).

جدول ۳. نمایش مقادیر فازی

میزان اهمیت	دقیقاً برابر	عدم ترجیح	نسبتاً مهم‌تر	مهم‌تر	خیلی مهم‌تر	کاملاً مهم‌تر
اعداد فازی	(1,1,1)	(1/2,1,3/2)	(1,3/2,2)	(3/2,2,5/2)	(2,5/2,3)	(5/2,3,7/2)

1. Schwartz
2. Fuzzy AHP

در ادامه، پس از تشکیل ماتریس مقایسات زوجی که عناصر آن را اعداد فازی تشکیل می‌دهند، وزن شاخص‌ها محاسبه می‌گردد. در صورتی که بین شاخص‌های منتخب وابستگی وجود داشته باشد و شاخص‌ها مستقل از یکدیگر نباشند، برای هر شاخص ماتریس مقایسه زوجی بر اساس تحلیل رابطه بین شاخص‌ها تشکیل می‌شود (اصغریور، ۱۳۸۳).

هـ یافته‌های پژوهش

برای آزمون فرضیه‌های پژوهش با استفاده از اطلاعات ده سال گذشته حکم‌رانی خوب در ایران، پنل داده‌ها تشکیل شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات مربوط به شاخص‌های نه‌گانه از آمار بانک جهانی و سازمان ملل استفاده شد. از آنجا که به‌کارگیری داده‌های سری زمانی، مبتنی بر فرض ایستایی است، ابتدا تست ایستایی با روش آزمون دیکی فولر انجام گردید. سپس، آزمون واریانس (خودرگرسیون برداری) برای متغیرهای نه‌گانه حق اظهار نظر، شفافیت، عدالت اجتماعی، کنترل فساد، قانون‌مداری، ثبات سیاسی، اثربخشی دولت، کیفیت قوانین و پاسخ‌گویی انجام شد. با در نظر گرفتن یک دوره ۱۲ ماهه شوک، در رابطه بین شاخص‌های نه‌گانه حکم‌رانی خوب با یکدیگر در کل دوره و همچنین، قانون‌مداری و پاسخ‌گویی تا دوره چهارم و نیز کنترل فساد نیز با حق اظهار نظر و اثربخشی دولت و قانون‌مداری تا دوره سوم معنادار شد و همچنین، پاسخ‌گویی با عدالت اجتماعی و اثربخشی دولت تا دوره چهارم معنادار شد.

با استفاده از تجزیه واریانس می‌توان اثر شوک وارد بر هر متغیر را روی سایر متغیرها در طول زمان اندازه‌گیری کرد. همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، سهم متغیر پاسخ‌گویی به متغیر شفافیت در دوره یکساله ۲۲/۰۴، متغیر کنترل فساد ۱۰/۱۲، متغیر اثربخشی دولت ۹/۲۳، کیفیت قوانین ۸/۲۶، ثبات سیاسی ۸/۱۳، قانون‌مداری ۱۲/۲۲، حق اظهار نظر ۱۹/۰۳ و عدالت اجتماعی، ۱۰/۹۷ در دوره یک‌ساله می‌باشد. متغیر پاسخ‌گویی و حق اظهار نظر بیشترین را بر متغیر شفافیت داشته‌اند. در ارتباط با متغیر پاسخ‌گویی، مشاهده می‌شود که دو متغیر قانون‌مداری و حق اظهار نظر، بیشترین سهم را بر آن داشته‌اند. دو متغیر پاسخ‌گویی و کیفیت قوانین بیشترین سهم را بر کنترل فساد در ایران داشته‌اند. متغیر شفافیت بیشترین سهم را بر اثربخشی دولت ایران داشته است. دو متغیر عدالت اجتماعی و شفافیت، بیشترین سهم را بر

کیفیت قوانین ایران دارند. پاسخ‌گویی شاخصی است که بیشترین سهم را بر ثبات سیاسی دارد. عدالت اجتماعی و ثبات سیاسی نیز سهم زیادی بر شاخص قانون‌مداری در ایران دارند. کیفیت قوانین نیز بیشترین سهم را بر حق اظهار نظر دارد. دو شاخص پاسخ‌گویی و حق اظهار نظر نیز بیشترین سهم را بر عدالت اجتماعی جامعه ایرانی دارا هستند.

جدول ۴. تجزیه واریانس متغیرهای نه شاخص حکم‌رانی خوب در دوره یکساله

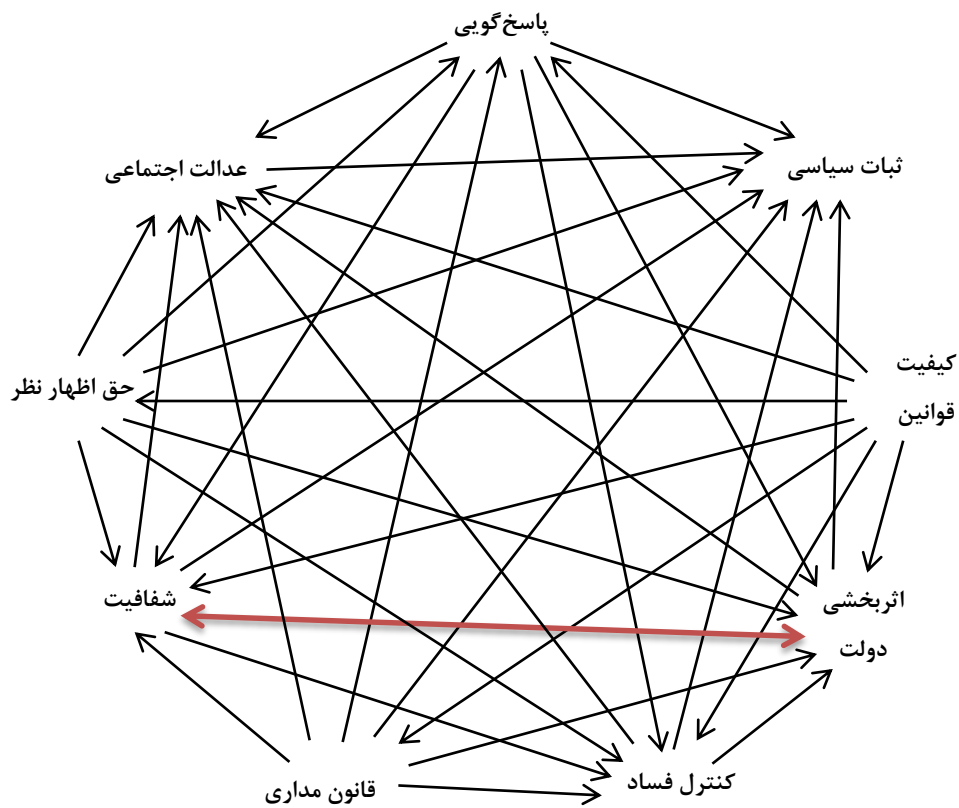
دوره یکساله	شفافیت	پاسخ‌گویی	کنترل فساد	اثربخشی دولت	کیفیت قوانین	ثبات سیاسی	قانون‌مداری	حق اظهار نظر	عدالت اجتماعی
شفافیت		۲۲/۰۴	۱۰/۱۲	۹/۲۳	۸/۲۶	۸/۱۳	۱۲/۲۲	۱۹/۰۳	۱۰/۹۷
پاسخ‌گویی	۹/۴۵		۷/۸۸	۹/۰۲	۱۰/۷۲	۱۱/۰۲	۲۰/۰۹	۲۴/۱۳	۷/۶۹
کنترل فساد	۱۰/۷۱	۲۲/۱۳		۸/۱۵	۱۸/۱۳	۹/۲۴	۱۵/۰۲	۶/۱۱	۱۰/۵۱
اثربخشی دولت	۱۶/۶۲	۲۴/۰۳	۶/۷۱		۱۰/۲۲	۱۵/۹۵	۷/۲۳	۸/۱۱	۱۱/۱۳
کیفیت قوانین	۱۴/۱۲	۱۱/۶۷	۱۰/۲۲	۱۴/۰۹		۱۳/۱۳	۱۰/۳۹	۱۱/۱۴	۱۵/۲۴
ثبات سیاسی	۱۰/۱۲	۱۹/۰۳	۸/۱۳	۲۲/۰۴	۸/۲۶		۹/۲۳	۱۲/۲۲	۱۰/۹۷
قانون‌مداری	۹/۶۵	۱۰/۴۱	۸/۵۷	۱۰/۲۵	۱۷/۹۷	۱۵/۶۴		۱۱/۸۷	۱۵/۶۴
حق اظهار نظر	۱۱/۹۵	۱۴/۷۶	۹/۶۴	۹/۸۸	۱۸/۷۴	۱۰/۹۱	۱۲/۷۲		۱۱/۴۰
عدالت اجتماعی	۱۰/۵۸	۲۱/۴۳	۸/۴۴	۱۱/۰۹	۹/۶۰	۱۰/۸۸	۸/۳۴	۱۹/۶۴	

نتایج رابطه علیت و اثرگذاری متغیرها بر روی یکدیگر در جدول ۵ نشان داده شده است. برای هر یک از متغیرها که سطح احتمال آن کمتر از ۰.۵٪ باشد، فرضیه صفر (عدم رابطه علیت: H_0) رد می‌شود. از ترکیب این موارد، ۷۲ رابطه در قالب فرضیه‌های پژوهش مورد ارزیابی قرار گرفت. بر اساس تست علیت گرانجری در سطح اطمینان ۹۵٪، تعداد ۳۵ فرضیه مورد تأیید قرار گرفت. اعداد مربوط به فرضیه‌های تأیید نشده با مقادیر رنگی در جدول ۶ نشان داده شده است. رابطه بین دو شاخص اثربخشی دولت و شفافیت به صورت رابطه علیت دوطرفه به دست آمد، یعنی هر دو بر یکدیگر اثر می‌گذارند. بر این اساس، شفاف‌سازی در سطح جامعه و امکان بررسی واضح کلیه عملکردهای دولت، اثربخشی دولت را به دنبال دارد و برعکس، ارتقای اثربخشی دولت در جهت دستیابی به اهداف شفاف‌سازی خواهد بود. بین برخی از شاخص‌ها مانند ثبات سیاسی و کیفیت قوانین رابطه‌ای مشاهده نشد. می‌توان چنین تعبیر کرد که عوامل بسیاری بر متغیری همچون ثبات سیاسی تأثیرگذار هستند که در مقایسه با کیفیت قوانین نقش بیشتری ایفا می‌کنند. متغیرهایی همچون عوامل کلان محیط بیرونی یا شاخص‌هایی مانند عدالت اجتماعی و حق اظهار نظر، به مراتب تأثیر بیشتری بر شاخص ثبات سیاسی دارند. سایر ارتباطات به صورت یک‌طرفه به دست آمد.

جدول ۵. نتایج احتمالات تست علیت گرانجری

متغیر وابسته	شفافیت	پاسخ‌گویی	کنترل فساد	اثربخشی دولت	کیفیت قوانین	ثبات سیاسی	قانون مداری	حق اظهار نظر	عدالت اجتماعی
شفافیت		۰/۰۲	۰/۴۱	۰/۰۱	۰/۰۳	۰/۳۵	۰/۰۳	۰/۰۲	۰/۱۱
پاسخ‌گویی	۰/۳۱		۰/۱۴	۰/۴۲	۰/۰۳	۰/۲۱	۰/۰۱	۰/۰۳	۰/۱۳
کنترل فساد	۰/۰۳	۰/۰۱		۰/۱۵	۰/۰۲	۰/۵۱	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۲۱
اثربخشی دولت	۰/۰۲	۰/۰۴	۰/۰۲		۰/۰۳	۰/۱۴	۰/۰۲	۰/۰۳	۰/۱۴
کیفیت قوانین	۰/۱۱	۰/۲۳	۰/۱۵	۰/۳۴		۰/۱۶	۰/۳۵	۰/۴۲	۰/۰۸
ثبات سیاسی	۰/۰۳	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۳	۰/۱۶		۰/۰۲	۰/۰۴	۰/۰۱
قانون مداری	۰/۰۹	۰/۳۱	۰/۲۲	۰/۱۴	۰/۰۲	۰/۱۹		۰/۱۷	۰/۱۹
حق اظهار نظر	۰/۱۲	۰/۱۷	۰/۰۸	۰/۵۶	۰/۰۱	۰/۱۵	۰/۲۵		۰/۳۳
عدالت اجتماعی	۰/۰۳	۰/۰۲	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۰۳	۰/۱۴	۰/۰۲	۰/۰۳	

شکل ۱ ارتباط بین متغیرهای نُه‌گانه را به تصویر می‌کشد. جهت فلش‌های مدل، مشخص‌کننده رابطه علی - معلولی بین دو متغیر می‌باشد.

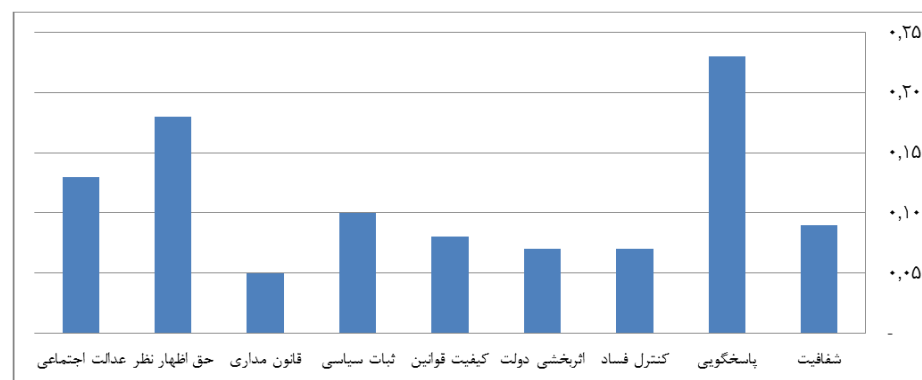
شکل ۱. مدل علیت شاخص‌های حکم‌رانی خوب

ماتریس مقایسات زوجی هر یک از خبرگان پژوهش مطابق جدول ۶ تدوین شد.

جدول ۶. ماتریس مقایسات زوجی یکی از خبرگان

C ₉	C ₈	C ₇	C ₆	C ₅	C ₄	C ₃	C ₂	C ₁	
(1/2,2/3,1)	(1/2,1,3/2)	(2,5/2,3)	(3/2,2,5/2)	(2,5/2,3)	(1,3/2,2)	(3/2,2,5/2)	(1/2,2/3,1)	(1,1,1)	C ₁
(2,5/2,3)	(3/2,2,5/2)	(3/2,2,5/2)	(3/2,2,5/2)	(2,5/2,3)	(1,3/2,2)	(3/2,2,5/2)	(1,1,1)	(1,3/2,2)	C ₂
(2,5/2,3)	(1,3/2,2)	(2,5/2,3)	(1,3/2,2)	(1/2,1,3/2)	(1/2,2/3,1)	(1,1,1)	(2/5,1/2,2/3)	(2/5,1/2,2/3)	C ₃
(1/2,1,3/2)	(1/2,2/3,1)	(2,5/2,3)	(1/2,2/3,1)	(3/2,2,5/2)	(1,1,1)	(1,3/2,2)	(1/2,2/3,1)	(1/2,2/3,1)	C ₄
(3/2,2,5/2)	(1/2,2/3,1)	(3/2,2,5/2)	(1/2,2/3,1)	(1,1,1)	(2/5,1/2,2/3)	(2/3,1,2)	(1/3,2/5,1/2)	(1/3,2/5,1/2)	C ₅
(1,3/2,2)	(1/2,1,3/2)	(2,5/2,3)	(1,1,1)	(1,3/2,2)	(1,3/2,2)	(1/2,2/3,1)	(2/5,1/2,2/3)	(2/5,1/2,2/3)	C ₆
(1/2,2/3,1)	(3/2,2,5/2)	(1,1,1)	(1/3,2/5,1/2)	(2/5,1/2,2/3)	(1/3,2/5,1/2)	(1/3,2/5,1/2)	(2/5,1/2,2/3)	(1/3,2/5,1/2)	C ₇
(1/2,2/3,1)	(1,1,1)	(2/5,1/2,2/3)	(2/3,1,2)	(1,3/2,2)	(1,3/2,2)	(1/2,2/3,1)	(2/5,1/2,2/3)	(2/3,1,2)	C ₈
(1,1,1)	(1,3/2,2)	(1,3/2,2)	(1/2,2/3,1)	(2/5,1/2,2/3)	(2/3,1,2)	(1/3,2/5,1/2)	(1/3,2/5,1/2)	(1,3/2,2)	C ₉

مقدار نرمال شده اوزان شاخص‌های نه‌گانه در شکل ۲ نشان داده شده است. $(0/09,0/23,0/07,0/0,0/13)^T$

شکل ۲. نمودار ضرایب شاخص‌های حکمرانی خوب

بر اساس نتیجه رتبه‌بندی سلسله‌مراتبی فازی مطابق نظر خبرگان، به ترتیب سه شاخص پاسخ‌گویی، حق اظهار نظر و عدالت اجتماعی، دارای بیشترین وزن در بین شاخص‌های نه‌گانه هستند. بر اساس این نتیجه، می‌توان گفت مطابق نظر خبرگان ایرانی، اعطای قدرت به شهروندان جامعه و اجازه انتقاد از عملکرد مسئولین نظام و پاسخ‌گویی مجریان حکومت و برقراری مساوات و عدالت در سطح جامعه، مهم‌ترین عوامل اعمال حکمرانی خوب در ایران است.

نتیجه‌گیری

این پژوهش با دو هدف انجام گرفته است؛ نخست تعیین وزن شاخص‌های حکمرانی خوب با استفاده از نظر خبرگان ایرانی و دوم، شناسایی ارتباط علت- معلولی شاخص‌های حکمرانی خوب بر اساس آمار ایران در ده سال گذشته. در راستای هدف اول، نتایج نشان می‌دهد سه شاخص پاسخ‌گویی، حق اظهار نظر و عدالت اجتماعی، دارای بیشترین وزن از بین شاخص‌های نه‌گانه حکمرانی خوب هستند. برخی نویسندگان همچون پرایس و رومان (۲۰۱۲)، حکمرانی خوب را معادل پاسخ‌گویی حکومت می‌دانند که دال بر اهمیت این شاخص در شکل‌گیری حکمرانی خوب می‌باشد که با نظر خبرگان ایرانی هم‌راستایی دارد. بر اساس این یافته‌ها می‌توان بیان داشت که توجه به حقوق شهروندی و ایجاد جامعه مدنی، از نظر خبرگان ایرانی در راس امور حکمرانی جامعه قرار دارد و با استفاده از آن می‌توان به حکمرانی خوب دست پیدا کرد. دلیل این امر دوسویه بودن ارتباط بین عامل‌های حکومتی و ذینفعان جامعه می‌باشد. این نتیجه هم‌راستا با نتیجه تحقیق استیویز و جانوفسکی (۲۰۱۳) می‌باشد که برقراری عدالت اجتماعی را هدف غایی حکمرانی خوب در سطح جامعه می‌دانند. کلیت ارتباط بین شاخص‌های حکمرانی خوب از قبل قابل پیش‌بینی بود، اما جزئیات آن نیاز به پژوهش در این حوزه داشت. بر اساس نتایج آزمون ۷۲ فرضیه در راستای هدف دوم پژوهش، عمدتاً رابطه یک‌طرفه بین شاخص‌ها به دست آمد. تنها بین دو شاخص اثربخشی دولت و شفافیت رابطه دوطرفه مشاهده گردید، بدین مفهوم که هرگاه دولت کارایی و اثربخشی مناسب داشته باشد، شفافیت ایجاد می‌کند و عکس این قضیه نیز صادق است. شفافیت در عملکرد دولت و در سطح جامعه، اثربخشی دولت را به همراه خواهد داشت. به

همین لحاظ، ایجاد بسترهای شفاف‌سازی عملکرد دولت مانند ارائه گزارش‌های سالیانه و در دسترس قرار دادن اطلاعات سازمان‌های دولتی و بدنه دولت در اختیار ذینفعان، باعث افزایش اثربخشی دولت خواهد شد. در پژوهش نال و زلوکزستی (۲۰۱۱) نیز خوداظهاری و شفافیت یکی از عوامل اثربخشی دولت عنوان شده است.

بر اساس برخی از نتایج پژوهش، مشخص گردید ارتباط معناداری بین برخی از شاخص‌ها وجود ندارد. بین کیفیت قوانین و ثبات سیاسی رابطه‌ای مشاهده نشد و بین حق اظهار نظر و قانون‌مداری نیز رابطه‌ای به دست نیامد. ثبات سیاسی تحت تأثیر متغیرهای کلان متعددی است که الزاماً یک شاخص تأثیر معناداری بر آن نداشته باشد و از متغیرهای داخلی و بیرونی زیادی تأثیر می‌گیرد.

بر اساس نتایج به دست آمده، شاخص پاسخ‌گویی علت پنج شاخص ثبات سیاسی، اثربخشی دولت، کنترل فساد، شفافیت و عدالت اجتماعی می‌باشد. پاسخ‌گویی در قبال مسئولیت مطرح می‌شود و به مفهوم سؤال‌پرسیدن و پاسخ‌گوبودن ذی‌نفعان از افراد دارای اختیار است. در مفهوم جامعه نیز در صورتی که دولت به عنوان قدرت حاکم و مجری در قبال مسئولیت‌هایش در قبال شهروندان به عنوان ذی‌نفعان پاسخ‌گو باشد، بستر ایجاد حکم‌رانی خوب فراهم می‌شود. ایجاد بسترهای به چالش کشیدن عملکرد دولت و ارائه انتقادات از نحوه کار سازمان‌های دولتی و در مقابل، پاسخ‌گوبودن مجریان، به ایجاد حکم‌رانی خوب در جامعه کمک می‌کند. هرچه دولت پاسخ‌گوتر باشد، بقای دولت و ثبات سیاسی را به دنبال دارد، زیرا ذی‌نفعان خود را ناظر بر عملکرد دولت می‌بینند و به دنبال تغییر عمده نمی‌روند. همچنین، در چنین حالتی، امکان دستیابی به اهداف نیز فراهم می‌شود و اثربخشی و کارایی دولت نیز به وجود می‌آید. هرچه دولت در مقابل اختیاراتش پاسخ‌گوتر باشد، کنترل فساد بیشتری در سطح جامعه رخ می‌دهد و لایه‌های پنهان عملکرد آشکار می‌شود و جایی برای کتمان و سوء استفاده از قدرت وجود ندارد، زیرا افراد حاکم زیر ذره‌بین نگاه مردم هستند. پاسخ‌گویی شفافیت را نیز به دنبال دارد و بر شفاف‌سازی عملکرد دولت مؤثر است، چون زمانی که دولت ملزم به ارائه گزارش عملکرد و پاسخ هر گونه رفتار خود باشد، به طور طبیعی ملزم به شفاف‌سازی می‌باشد. پاسخ‌گویی در قبال همگان و کلیه شهروندان به مفهوم عدالت اجتماعی نیز نزدیک می‌شود و یکسان‌سازی افراد را در برابر به چالش کشیدن دولت و توجیه رفتار آن به دنبال دارد.

شاخص کیفیت قوانین، علت هفت شاخص پاسخ‌گویی، حق اظهار نظر، قانون‌مداری، اثربخشی دولت، کنترل فساد، شفاف‌سازی و عدالت اجتماعی است. در صورتی که قوانین مصوب مجلس و قانون اساسی کشور به عنوان مرجع قوانین، به درستی طراحی و وضع شده باشد، راه‌های پاسخ‌گویی دولت در قبال اختیاراتشان را مشخص می‌سازد. همچنین، بر اساس چارچوب قانونی، حق اظهار نظر شهروندان در جامعه مدنی فراهم می‌شود. کیفیت قانون می‌تواند راه‌های ایجاد فساد را مسدود و با آن مبارزه کند و اثربخشی دولت را نیز به دنبال داشته باشد. کیفیت قوانین وضع شده بر تسهیم منابع و ایجاد عدالت اجتماعی نیز مؤثر است و موجب می‌شود برخورداری از منابع و امکانات جامعه بین ذی‌نفعان به طور شایسته‌ای توزیع گردد.

اثربخشی دولت موجب ایجاد ثبات سیاسی می‌شود. هرچه دولت بتواند در جهت دسترسی به اهداف به نحو شایسته‌ای عمل کند و همچنین، با استفاده صحیح از منابع کارا تر باشد، نیاز به تغییر کمتر احساس می‌شود و ثبات در بخش‌های مختلف ایجاد می‌شود. اثربخشی دولت یکی از علت‌های عدالت اجتماعی می‌باشد. اگر دولت بتواند به نحو شایسته‌ای منابع جامعه را بین ذی‌نفعان تقسیم کند، به طور طبیعی موجب عدالت اجتماعی می‌شود. دولت اثربخش در حکومت اسلامی باید به دنبال برقراری قسط و عدل در جامعه باشد.

کنترل فساد، علت عدالت اجتماعی می‌باشد. مبارزه با انواع فساد می‌تواند جلوی ضایع شدن حق را در سطح جامعه بگیرد تا عده‌ای سودجو نتوانند سهم دیگران را دست‌مایه پیشرفت خود قرار دهند. همین امر باعث ایجاد عدالت اجتماعی در جامعه می‌شود. کنترل فساد اثربخشی دولت را نیز به دنبال دارد. هرچه نیروهای حاکم بتوانند جلوی تضعیف حق دیگران را بگیرند و با فساد مبارزه کنند، موجبات دستیابی به اهداف و اثربخشی را فراهم می‌کنند و کارها درست انجام می‌شود. نتیجه پژوهش گویان و ون جیک (۲۰۱۲) به تأثیر فساد بر عدالت در سطح جامعه اشاره دارد و نویسندگان آن معتقدند بدون کنترل فساد نمی‌توان به حکم‌رانی خوب در جامعه دست پیدا کرد.

قانون‌مداری موجب ایجاد پاسخ‌گویی می‌شود در صورتی که افراد طبقه حاکم و دولت در قبال قانون خود را مسئول بدانند، طبیعتاً ملزم به پاسخ‌گویی به مردم و نمایندگان آنها خواهند بود. حرکت در چارچوب قانون موجب ایجاد شفاف‌سازی عملکرد افراد می‌شود و خط حرکتی و عمل هر فرد مشخص است. قانون‌مداری موجبات کنترل فساد را نیز

فراهم می‌کند. در صورتی که هر فرد ملزم به رعایت قانون باشد، امکان تجاوز به حقوق دیگران برای هیچ کس فراهم نمی‌شود و فساد تا حد زیادی قابل کنترل خواهد بود. قانون‌مداری و برابری همگان در مقابل قانون، خود تعبیری از عدالت اجتماعی است. پس، قانون‌مداری به عنوان یکی از علت‌های عدالت اجتماعی به شمار می‌رود. هرچه افراد در جامعه در چارچوب قانون عمل کنند، دسترسی به اهداف تسهیل می‌گردد و دولت اثربخش و کارا تر انجام وظیفه می‌نماید. زمانی که قانون در سطح جامعه حاکم باشد، خطوط اجرایی افراد مشخص است و تداخل و نارضایتی کمتر اتفاق می‌افتد. همین امر موجب ثبات سیاسی در کشور می‌شود. برای ایجاد قانون‌مداری در سطح جامعه استفاده از سازوکارهای کنترلی و از همه مهمتر، ایجاد فرهنگ قانون‌مداری بر اساس باورها، عوامل انگیزشی و مصنوعات نمادین پیشنهاد می‌گردد.

از دیگر نتایج این پژوهش، شناسایی شفافیت به عنوان عامل کنترل فساد است. هرچه افراد دارای پنهان‌کاری کمتری باشند، امکان بروز فساد کاهش می‌یابد و افراد خود را در آیین جامعه نمایان می‌بینند و قدرت اعمال فساد کمتر می‌شود. از طرف دیگر، وجود شفافیت، نارضایتی از وضع موجود را کاهش می‌دهد و ثبات سیاسی را به دنبال خواهد داشت. شفافیت این حق را به جامعه می‌دهد که بتوانند عملکرد افراد مجری و دارای قدرت را رصد کنند تا پنهان‌کاری صورت نگیرد که هم‌زمان موجب ایجاد عدالت در جامعه می‌شود.

همچنین، آزمون فرضیه‌های پژوهش مشخص ساخت عدالت اجتماعی ثبات سیاسی را به دنبال خواهد داشت و هرچه جامعه درک و احساس بهتری از تحقق عدالت داشته باشد، نیاز به تغییر کمتری احساس می‌شود.

دیگر نتیجه آزمون فرضیه‌ها، این است که حق اظهار نظر سبب ایجاد پاسخ‌گویی قدرت حاکم در جامعه می‌شود. وقتی شهروندان بتوانند رفتار فرد مجری را نقد کنند و از این باب حق خود را مطالبه کنند، فرد اجراکننده پاسخ‌گو می‌شود. حق اظهار نظر بر کنترل فساد تأثیر دارد، بدین مفهوم که افراد با به چالش کشیدن عملکرد افراد دولتی می‌توانند نقاط پنهان رفتاری فرد مجری را برملا و بدین وسیله از فساد جلوگیری کنند. حق اظهار نظر با رضایت شهروندان از وضعیت موجود بر اساس حق ابراز عقاید همراه است و موجب ثبات سیاسی در جامعه می‌شود. حق اظهار نظر، برابری همگان را شامل می‌شود و بر ایجاد عدالت اجتماعی در جامعه مؤثر است.

از دیگر نتایج پژوهش می‌توان به تأثیر حق اظهار نظر بر شفافیت در جامعه اشاره کرد. بر این اساس، افراد با به چالش کشیدن مقام مسئول و عملکرد وی، بستر لازم برای قضاوت در مورد کارایی افراد را فراهم می‌کنند که موجب فضای شفاف در جامعه می‌شود. حق اظهار نظر موجب داوری عملکرد دولت می‌شود و انحرافات آن شناخته می‌شود و اثربخشی عملکرد دولت را به همراه دارد.

سه شاخص کیفیت قوانین، قانون‌مداری و حق اظهار نظر دارای بیشترین تأثیر بر روی دیگر شاخص‌ها می‌باشند و بر اساس تقدم و تأخر می‌توان ابراز داشت که در اولویت قراردادن این شاخص‌ها موجبات و بستر ایجاد شاخص‌های دیگر را فراهم می‌کند. توجه به محتوای قوانین مصوب، استفاده از کمیته‌های نظارتی مردمی در اعمال قانون، ایجاد کرسی‌های آزاداندیشی، ایجاد فضای گفت‌وگو یا مجازی به عنوان راه‌کارهای ایجاد زمینه این شاخص‌ها پیشنهاد می‌گردد. دستیابی به عدالت اجتماعی نیز شاخصی است که دیگر عوامل بیشترین تأثیر را بر روی آن می‌گذارند و می‌تواند به همراه ثبات سیاسی به عنوان لایه آخر حکمرانی خوب به حساب آید.

در مقایسه با نتایج سایر پژوهش‌ها می‌توان بیان داشت نتیجه پژوهش سبحانی و دیگران (۱۳۹۲) تأثیر مثبت شاخص‌های حکمرانی خوب بر روی توسعه مالی کشورهای عضو اوپک را نشان داده است. این پژوهش در سطح کلان قابل اتکاست، ولی رویکرد ملی ندارد. همچنین، در این پژوهش به ارتباط بین شاخص‌های حکمرانی خوب اشاره‌ای نشده است. در پژوهش مقیمی و اردکانی (۱۳۸۹)، شاخص‌های حکمرانی خوب در سازمان‌های دولتی محدودی در ایران ارزیابی شده‌اند و رابطه بین این شاخص‌ها مورد ارزیابی قرار نگرفته است. همچنین، قابلیت تعمیم این نتایج در سطح ملی وجود ندارد. الگوی ارائه‌شده در تحقیق جاسبی و نفری (۱۳۸۸) از لحاظ نظری قابل تأمل است و مطالب آن در بیان ادبیات موضوع و شناخت مؤلفه‌های حکمرانی خوب مورد استفاده قرار گرفت. پژوهش نال و زلوکزیستی (۲۰۱۱)، علاوه بر شاخص‌های حکمرانی خوب، دو بعد جدید نیز به آن اضافه کرد، اما اوزان شاخص‌ها و ارتباط بین آنها مورد ارزیابی قرار نگرفته بود.

منابع

- اصغرپور، محمدجواد (۱۳۸۳)؛ **تصمیم‌گیری چندمعیاره**، تهران: دانشگاه تهران.
- اکبری، مهدی و محمدرضا مهرگان (۱۳۸۶)؛ «استفاده از فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی فازی به منظور انتخاب سبد پروژه‌های سازمانی، مطالعه موردی»، **پنجمین کنفرانس مهندسی صنایع**، تیرماه ۸۶، تهران.
- بشیری، عباس و شقایق شهری، وحید (۱۳۹۰)؛ «حکم‌رانی خوب، فساد و رشد اقتصادی»، **نشریه بررسی‌های بازرگانی**، ۴۸: ۶۹-۸۲.
- جاسبی، جواد و نفری، ندا (۱۳۸۸)؛ «طراحی الگوی حکم‌رانی خوب بر پایه نظریه سیستم‌های باز»، **فصلنامه علوم مدیریت ایران**، ۴(۱): ۸۵-۱۱۷.
- دانایی‌فرد، حسن، باباشاهی، جبار، آذر، عادل و کردنابیچ، اسداله (۱۳۹۱)؛ «تحول در رفاه ملی: آیا حکم‌رانی خوب نقش مهمی ایفا می‌کند؟»، **فصلنامه پژوهش‌های مدیریت در ایران**، ۱۶(۴): ۴۵-۶۲.
- رزمی محمد جواد و صدیقی سمیه (۱۳۹۱)؛ «الزامات تحقق حکم‌رانی خوب برای دستیابی به توسعه انسانی»، **چهارمین همایش ملی اقتصاد**، آذرماه ۹۱، خمینی شهر.
- سامتی، مرتضی، رنجبر، همایون و محسنی، فضیلت (۱۳۹۰)؛ «تحلیل تأثیر شاخص‌های حکم‌رانی خوب بر شاخص توسعه انسانی مطالعه موردی: کشورهای جنوب شرقی آسیا»، **فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی**، ۱(۴)، ۱۸۳-۲۲۴.
- سردارنیا، خلیل‌اله، قدرتی، حسین و اسلام، علیرضا (۱۳۸۹)؛ «تأثیر حکم‌رانی خوب و سرمایه اجتماعی بر اعتماد سیاسی»، **پژوهشنامه علوم سیاسی**، ۵(۱): ۱۳۵-۱۶۵.
- سحابی، بهرام، اعتصامی، منصور و امین‌پور، خالد (۱۳۹۲)؛ «بررسی اثر حکم‌رانی خوب و اندازه دولت بر توسعه مالی در کشورهای مختلف»، **پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی**، ۳(۱۲): ۱۰۵-۱۱۹.
- کمیجانی، اکبر، سلاطین، پروانه (۱۳۸۹)؛ «تأثیر حکم‌رانی خوب بر رشد اقتصادی در گروه کشورهای منتخب اوپک»، **فصلنامه مدل‌سازی اقتصادی**، ۲(۲): ۱-۲۴.
- گجراتی، دامودار (۱۳۸۶)؛ **مبانی اقتصادسنجی**، ترجمه حمید ابریشمی، تهران: دانشگاه تهران، چ ششم.
- مقیبی، سیدمحمد و اعلائی اردکانی، مصطفی (۱۳۹۰)؛ «سنجش شاخص‌های حکم‌رانی خوب و نقش دولت الکترونیک در ارتقای آن»، **نشریه مدیریت فناوری اطلاعات**، ۳(۸)، ۱۷۱-۱۸۸.

مهرآرا، محسن و اسدیان، زینب (۱۳۸۸): «تأثیر حکمرانی خوب بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای با درآمد متوسط»، *مطالعات اقتصاد بین‌الملل*، ۲۰ (۳۵)، ۲۰-۱.

- Aidat T. Dutta J. (2008); "Governance regimes, corruption and growth: Theory and evidence", *Journal of Comparative Economics*, 36, 195-220.
- Daines R. Gow I., Larcker D (2010); "Rating the ratings: How good are commercial governance ratings?" *Journal of Financial Economics*, 98, 439-461.
- Elahi KH. (2009); UNDP on good governance, *International Journal of Social Economics*, 36 (12): 1167-1180.
- Estevez, E. & Janowski, T., (2013); "Electronic Governance for Sustainable Development: Conceptual framework and state of research", *Government Information Quarterly*, 30: 94-109.
- Gradstein, M., (2008); "Governance and growth", *Journal of Development Economics*, (73): 505-518.
- Griffin, L. (2010); "The limits to good governance and the state of exception: A case study of North Sea fisheries", *Geoforum Journal*, 41: 282-292.
- Heeks, R., Mathisen, H. (2012); "Understanding success and failure of anti-corruption initiatives", *Crime, Law and Social Change*, 58, no. 5: 533-549.
- Kardos M. (2012); "The reflection of good governance in sustainable development Strategies", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 58, 1166 - 1173
- Kaufmann D., Kraay, A. and Mastruzzi M. (2010); "The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues", Available at: www.govindicators.org
- Knoll M. and Zloczysti P. (2011); "The Good Governance Indicators of the Millennium Challenge Account: How Many Dimensions are Really Being Measured", *World Development*, 40(5), 900-915.
- Lockwood, M. (2010); "Good governance for terrestrial protected areas: A framework, principles and performance outcomes", *Journal of Environmental Management*, 91; 754-766.
- Maurseth, P. (2011); "Governance Indicators: A guided Tour", *NUPI Working Paper*, Norsk Utenrikspolitisk Institutt, 3-43.
- Nguyen, T. & Van Djik M. (2012); "Corruption, growth, and governance: Private vs. state-owned firms", *Journal of Banking & Finance*, 36: 2935-2948.
- Price R., Roman J. (2011); "The impact of governance reform on performance and transparency", *Journal of Financial Economics*, (99): 76-96.
- Rudra P. and Sanyal G.S. (2011); "Good Governance and Human Development: Evidence from Indian States", *Journal of Social and Development Sciences*, 1(1), 1-8.
- Singh Sh. & Karn B., (2012); "Right to Information Act; a tool for good governance through ICT", *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*, 10(4): 273-287.
- Thomas M. (2009); "What Do the Worldwide Governance Indicators Measure?", *Journal of Public Administration Research and Theory*, J-PART 16(1): 5-22.
- UNDP (2010); Characteristics of good governance, present at: <http://www.imf.org/eexternalipubs/FT/exvpgoven/govindex.htm>
- UN-HABITAT (2006), the urban governance index: a tool of the quality of urban governance, Beirut.
- World Bank Institute (2012). Governance data: Web-interactive inventory of datasets and empirical tools. Washington, DC. Available at: <http://www.worldbank.org/wbi/governance/govdatasets/index.html>

